

Ó kedves Fritz, jó cimborám,
a trón kell-e még?
Nyugodj, pokolra jutsz te már,
a máglya régen ég.

A gúnydalt egyébként Gleichen-Russwurm a korhangulat illusztrálására idézi művében, s magyar fordításának 19. lapján található.

Reméljük, a következő Radnóti kiadásban viszontlátjuk — a Gál István által már ismertetett egyéb költemények és töredékek szövegével egyetemben.

Szerb Antalné

SZABÓ LŐRINC ISMERETLEN VERSE

Kéry László „Szerkesztő koromban” című emlékezésében írja:

„Szabó Lőrincel Gáspár Endréék péntek délutáni irodalmi szalonjában találkoztam, a Pozsonyi úton. Kardos Lászlónak régi barátja, s vele szemben igen derekasan viselkedett a náci időkben. Már 45 novemberében hoztunk tőle fordításokat, s 46 májusában újra 46 nyarán átadja Kardos Lászlónak a készülő Tücsökgzene nyolc darabját. Mire a verseket kiszedik, a Magyarok a Budapest Székesfővárosi Irodalmi Intézet kiadásában jelenik meg. A kiadóvállalat vezetője, Vázsonyi Endre vétőjogával él. Elképzelhetetlennek tartja, hogy Szabó Lőrinc költőként újra jelentkezze úgy, hogy ne mondjon kritikát felszabadulás előtti magatartásáról. A lap szerkesztősége találkozót javasol Szabó Lőrinc és Vázsonyi között. Ez létre is jön a kultuszminisztériumban, Kardos és e sorok írójának bevonásával. Vázsonyi előbb arra akarja rábírní a költőt, hogy tegyen közzé egy verset — vagy cikket —, amelyben beismeri tévedését. Mikor látja, hogy ezzel nem boldogul, hirtelen ötlettel azt mondja: — Lőrinc, írj egy olyan verset, akármiről, amelyért a nyilasok, ha visszajönnek, öt évre lecsuknának.

Szabó Lőrinc azon az állásponton van, hogy írásait nincs oka megtagadnia, egyes gesztusait, szóbeli megnyilatkozásait pedig, amelyeket a nehéz években tett, végzetesen és következetesen félreértették, félremagyarázták, nem vették tekintetbe a mozgató okokat, az összefüggéseket, Két óras tárgyalás után nyilvánvaló, hogy nem lehet dűlőre jutni.” (Kortárs, 1966. 8. sz. 1290—1296.)

Kéry László idézett szövegét szeretném kiegészíteni — in medias res — azzal a ténnyel, hogy Szabó Lőrinc Vázsonyi Endre tanácsát megfogadva megírta azt a versét, amellyel jövátenni vélte mindazt, amit nem kevesen vettek tőle rossznéven. A vers Szabó Lőrinc kézírásával, nekem szóló ajánlásával birtokomban van. A vers publikálásához 1947 márciusában én nem járultam hozzá.

A halott barát

Szerb Antalnénak

„Csak azt sajnálom”, — árny-üzenetet
rezzentenek az özvegy szavai —
„Csak azt, mondta, hogy én már nem leszek,
mikor majd Lőrincet kell védeni.”
Ő tehát —! A halott barát —!... Ez az,
ami úgy megcsavarja az igaz
szívet, a tisztát. Ha gyanu, ha vád,
ha ezer pletyka nyilazta is át,
Ő nem hagyott el?! Minden gyász felett
ez kezd ragyogni, ez az üzenet,
s mert nemesen szól (s jaj, a föld alól),
nemességére önvád válaszol,
nemes kételyé s fájó (amilyet
tüzes bélyegzők nem ébresztenek):
„Hát te? Hát te?” ... Azután csöndesen
a halott felé nyujtom a kezem,
s én mondom, én, hogy legyen hitele:
„Van szentség, mit együtt őrzök veled!”

Bpest, 1947. III. 16.

Szabó Lőrinc

Azt vélem, húsz év elég idő ahhoz, hogy látásunk — ha nem is érzelmünk — történelmibbé váljék, és személyes indulataink s az a tény, hogy „kortársak” vagyunk és voltunk, nem akadályozhatják már meg, hogy egy költőnek életművét akár csak egy publikálatlan versével is szegényebbé tegyük. Az idő múlása amúgy is az életművet állítja premier planba, s nem az alkotó művész olykor vitatható személyes magatartását. Mindezt figyelembe véve álláspontom az, hogy az alkotó arcképe minden pozitív és negatív vonásával együtt, mindenkori irodalomtörténeti adalék is, amelynek meghamisítása menthetetlenül bálványképnek — s nem az élő, szenvedő, olykor tévelygő ember képének a kialakítására vezet. Ma, amikor már Szabó Lőrinc vitathatatlan művészetéé a döntő szó, a személyes emlékezés a maga dokumentált tényszerűségében életművét sem a barátai, sem ellenfelei aspektusából nézve nem befolyásolhatja.

Hogy egykori vétómat a vers publikálása ellen ma is érthetően dokumentáljam, el kell mondanom azt, hogy 1944 őszén, egy beszélgetés alkalmával, Szerb Antal tréfásnak és vigasznak szánt fordulatként, ezt mondta nekem: „Tudod, már csak azért is életben kell maradnom, hogy legyen valaki, aki Lőrincet levágja az akasztófáról.”

Mint tudjuk, Szerb Antal senki sem vágta le az „akasztófáról”, viszont — természetesen — senkinek nem jutott eszébe, hogy Szabó Lőrincet de facto oda juttassa. 1946-ban történt, hogy egy véletlen találkozás alkalmából ezt a beszélgetést elmondtam Szabó Lőrincnek. Hogy miért tettem, annak illusztrálására álljon itt egy idézet Szabó Lőrincnek 1947. március 18-án írt levelemből: „Úgy gondoltam, hogy a Maga akkori, kissé dúlt lelkiállapotán segíthetek valamit, egy jóhiszemű ember sírontúli üzenetének átadásával.”

1947. március 16-án, késő éjjel telefonon hívtam Szabó Lőrincet, hogy még az éjjel beszélni akar velem. Éjszakai találkozássra nem lévén kedvem, másnap délután találkoztunk. Szabó Lőrinc ekkor adta át nekem versét azzal, hogy ez a vers vagy Szerb Antalnak dedikálva — vagy a szövegben az „Ő tehát” bekezdés helyén Szerb Antal nevével fog megjelenni. Amennyiben nincs ellene kifogásom. De nagyon komoly kifogásom volt mindkét változat ellen, s ezt rögtön meg is mondtam neki. Mindenesetre gondolkozási időt kértem, de mivel álláspontom nem változott, ezt már másnap, levélben újból leszögeztem. Idézek: „ha Maga ezt a verset megírta válasznak az üzenetre, tisztán és spekulációk nélkül, akkor eleget tett annak, amivel érzése szerint tartozik a barátának. De nem tartom ildomosnak a halott Szerb Antal nevét, aki minden túl meg akarta Magát menteni, a külvilág felé pajzsként tartani.”

Pár nap múlva Szabó Lőrinc újból felhívott, s arra hivatkozott, hogy ha Illyés Gyulának a véleménye nem lesz azonos az enyémmel, akkor ő eredeti elgondolása szerint mégis publikálni fogja versét.

Én akkor Illyés Gyulához fordultam levélben, s megkértem, hogy beszélje le Szabó Lőrincet a vers publikálásáról, helyesebben arról, hogy a vers úgy jelenjék meg, hogy abban Szerb Antal neve bármilyen vonatkozásban bent legyen. Idézek Illyés Gyulának írt levelemből: „ő evvel a verssel csupán a Magyarokban akar megjelenni, és ne hivatkozzék arra, hogy erre őt kérték, mert nem ezt kérték, nem arról volt szó, hogy abból a versből az derüljön ki, hogy Tóni tudta róla, hogy ő ártatlan . . . Tóni, ha él, kedve szerint moshatta volna tisztára Lőrincet, de semmiképpen sem moshatja Lőrinc *őrmagát* Tónival. Különösen nem akkor, ha a költő nem azért közeledik a halott «baráthoz», mert az számára lelki szükségesség, hanem mert úgy hiszi, hogy érdekeinek ebben a percben éppen ez felel meg. Ez nem válasz a halott Szerb Antalnak, aki azt mondta, hogy »szenvedek, mert szépen és értelmesen éltem, és tudom, hogy most ezt veszik el tőlem«. És valóban elvették tőle szép és értelmes életét.” Illyés Gyula válaszeleveléből idézek: „Megértem álláspontját, bár túlzottnak érzem mindazt, amit Lőrincről föltesz — sokkal gyerekesebb ő annál! Minden látszat ellenére sokkal ártatlanabb.”

Illyés Gyulának mai napig hálás vagyok azért, hogy annak idején megmentett engem attól, hogy ez a vers, abban az időpontban és úgy, ahogy Szabó Lőrinc eredetileg elképzelte, megjelenjék.

Kéry László szövegét még azzal kell kiegészítenem, hogy azon a bizonyos megbeszélésen, amelyre utal, Vázsonyi Endrének volt konkrétabb javaslata is Szabó Lőrinc számára. Fölhívta figyelmét arra, hogy ifjúkora barátai: Sárközi György, Halász Gábor, Szerb Antal elpusztultak. S egyik ötlete az volt, hogy talán halott barátairól kellene „önkritikusan” megemlékeznie.